

Ο δημόσιος χαρακτήρας των πανεπιστημίων και οι μεταρρυθμίσεις: Προς ένα ρόλο υπηρέτη της παραγωγής (και του κεφαλαίου) ή πλοηγού για την ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών;

Περίληψη

Στην εισήγηση αυτή επισημαίνεται καταρχάς η τεράστια και ραγδαία αυξανόμενη σημασία της επιστήμης και της γνώσης, και υποστηρίζεται ότι, μέσα στα σημερινά κοινωνικά πλαίσια, η εκπαίδευση και η απόκτηση γνώσης δεν ανατρέπει, αλλά μάλλον ενισχύει και αναπαράγει την ταξική δομή των εργασιακών και παραγωγικών σχέσεων. Παράλληλα, καταδεικνύεται ο ταξικός και κοινωνικά μη ουδέτερος χαρακτήρας τόσο της επιστήμης και της τεχνολογίας, όσο και του ίδιου του συστήματος παιδείας & έρευνας. Η ταξική αυτή θεώρηση μας επιτρέπει την κατανόηση του διττού χαρακτήρα (αναπαραγωγικού και ανατρεπτικού), τόσο των παραγωγικών δυνάμεων που αναπτύσσονται στα πλαίσια του καπιταλισμού, όσο και του συστήματος παιδείας και έρευνας. Στη συνέχεια αναλύεται σύντομα το κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο και η συγκυρία στην οποία επιβάλλεται η ανασυγκρότηση του καπιταλισμού, η απόλυτη κυριαρχία των δυνάμεων της αγοράς, και οι νεοφιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις στην παιδεία και την έρευνα, αλλά και γενικότερα (ιδιωτικοποιήσεις, εμπορευματοποίηση, πνευματικά δικαιώματα, κ.λπ.). Επισημαίνονται επίσης, σε γενικές γραμμές, οι κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις αυτών των μεταρρυθμίσεων, η υποβάθμιση του δημόσιου χαρακτήρα των πανεπιστημίων, η αυξανόμενη συρρίκνωση των εργασιακών δικαιωμάτων και το τεράστιο πρόβλημα που αφορά την απασχόληση των πτυχιούχων. Με βάση τις διαπιστώσεις αυτές θα υποστηριχτεί στη συνέχεια, σε αντίθεση με το κυρίαρχο ρεύμα των μεταρρυθμίσεων στο χώρο της εκπαίδευσης και της έρευνας, η ανάγκη διεύρυνσης του δημόσιου χαρακτήρα της παιδείας και της έρευνας. Αναλύεται διε-

ξοδικότερα η σύνδεση των πανεπιστημίων με την παραγωγή, που αντανακλά ένα παραδοσιακά προβαλλόμενο αίτημα και αναδεικνύεται ως επιτακτική ανάγκη μέσα στα πλαίσια των σημερινών (νεοφιλελεύθερων) μεταρρυθμίσεων. Ασκείται κριτική στις αντιλήψεις αυτές και επισημαίνεται η αντιφατικότητα των σχετικών μεταρρυθμίσεων που, μεταξύ άλλων, υποβαθμίζουν και υποτιμούν τόσο τη σημασία της επιστήμης και της γνώσης, όσο και τον ίδιο τον άνθρωπο. Σε αντίθεση με τη λογική αυτών των μεταρρυθμίσεων, επισημαίνεται η σημασία των πανεπιστημίων για την ανάπτυξη αρχών, αξιών, οργανωτικών μορφών και γνώσεων γενικά για αξιοποίηση τους στην κοινωνική παραγωγή, καθώς και η ανάγκη ανάδειξής τους σε ρόλο πλοηγού για την τωρινή και μελλοντική ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών. Υποστηρίζεται συγκεκριμένα η ανάγκη ενίσχυσης του δημόσιου χαρακτήρα της παιδείας και έρευνας, με την ανάπτυξη θεσμών και διαδικασιών κοινωνικού συντονισμού και σχεδιασμού, που θα διαμορφώνουν τους όρους μιας νέας κοινωνικά ορθολογικής σύζευξης του συστήματος παιδείας και έρευνας με την κοινωνική παραγωγή. Συνολικά, δεν αμφισβητείται μόνο το περιεχόμενο και ο τρόπος αξιοποίησης της επιστήμης και της τεχνολογίας και δεν επισημαίνεται μόνο την ανάγκη μιας δημοκρατικής διεύρυνσης του δημόσιου χαρακτήρα της παιδείας και έρευνας, αλλά τονίζεται επίσης η επιτακτική ανάγκη ενός παράλληλου μετασχηματισμού της ίδιας της κοινωνικής παραγωγής. Ενός μετασχηματισμού προς ένα πρότυπο κοινωνικής οργάνωσης που θα διασφαλίζει, όχι μόνο το δικαίωμα στην εργασία και μια ανερχόμενη ποιότητα εργασίας και ζωής, αλλά και την κοινωνική δικαιοσύνη και οικολογική συμβατότητα.

1. Εισαγωγή

Με τα σημερινά δεδομένα, είναι εξαιρετικά δύσκολο να υπερεκτιμηθεί η σημασία της επιστήμης και της τεχνολογίας. Όπως είναι γνωστό, ο Μαρξ επισήμανε ήδη από την εποχή του τον εγγενώς ανταγωνιστικό χαρακτήρα του καπιταλισμού που οδηγεί σε μια ραγδαία ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων της κοινωνίας, καθώς και την αυξανόμενη σημασία της επιστήμης και της γνώσης για την καπιταλιστική παραγωγή. Και ενώ, σύμφωνα με τον Μαρξ, από ένα ορισμένο σημείο και μετά η επιστήμη και η γνώση αποκτούν μια σχετική αυτονομία και μετατρέπονται σε άμεσα παραγωγική δύναμη, η αυξανόμενη παραγωγικότητα της καπιταλιστικής παραγωγής εμφανίζεται παραπλανητικά ως προϊόν, όχι της συλλογικής γνώσης και της συνεργασίας των άμεσων παραγωγών (εργατών του χεριού και του πνεύματος), αλλά του κεφαλαίου (Μαρκ 1973: 706, 1967 III: 439-40).

Εισαγωγικά, και σε αντίθεση με τη συχνά υποτιθέμενη ουδετερότητα της επιστήμης και της τεχνολογίας, αλλά και την κυρίαρχη αντίληψη του τεχνολογικού

ντετερμινισμού, θα πρέπει επίσης να τονίσουμε τον ενδογενή και κοινωνικά μη ουδέτερο χαρακτήρα της επιστήμης και της τεχνολογίας (βλ. και Mackenzie & Wajcman 1985, Noble 1995, Perelman 1998, Evans 2001, Liodakis 1997, 2003, Carchedi 2005). Πέρα από το ζήτημα της χρήσης (καλής ή κακής, ταξικά επωφελούς ή επιβλαβούς) μια ορισμένης επιστημονικής γνώσης ή τεχνολογίας, είναι ανάγκη να επισημάνουμε ότι το ίδιο το περιεχόμενο της διαμορφώνεται ουσιαστικά και σφραγίζεται από το χαρακτήρα των κυρίαρχων κοινωνικών σχέσεων.

Ο ταξικός ρόλος του ίδιου του εκπαιδευτικού συστήματος καταδεικνύεται, μεταξύ άλλων, από την αναπαραγωγική και κατανομητική του λειτουργία, από τη συμβολή του δηλαδή στην αναπαραγωγή ενός συγκεκριμένου κοινωνικού καταμερισμού εργασίας και των κυρίαρχων καπιταλιστικών σχέσεων γενικότερα (βλ. Bowles & Gintis 1976, Μηλιός 1993). Επιβεβαιώνεται επίσης από την κυρίαρχη τάση του σύγχρονου εκπαιδευτικού συστήματος που εστιάζεται, σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό, στην κατάρτιση της εργατικής δύναμης, σε βάρος μιας ουσιαστικής παιδείας (Noble 1998, Levidow 2001). Παράλληλα, μια διερεύνηση του τρόπου ανάπτυξης και των καπιταλιστικών κριτηρίων χρηματοδότησης της επιστημονικής και τεχνολογικής έρευνας και της καινοτομίας καταδεικνύει το ταξικό, και συχνά καταστροφικό (για τον άνθρωπο και το περιβάλλον), περιεχόμενο της επιστήμης και της τεχνολογίας που αναπτύσσεται, και τον αντίστοιχο προσανατολισμό τους που εξυπηρετεί τα συμφέροντα του κεφαλαίου και όχι τις πραγματικές κοινωνικές ανάγκες (Evans 2001, Liodakis 2008). Γενικά, θα αποτελούσε μάλλον στρουθοκαμηλισμό η εμμονή σε μια αντίληψη επιστημονικής και τεχνολογικής ουδετερότητας τη στιγμή που, λόγω ακριβώς της συγκεκριμένης ανάπτυξης και αξιοποίησης της επιστημονικής γνώσης και της τεχνολογίας, το περιβάλλον υποβαθμίζεται επικίνδυνα και το οικοσύστημα τείνει να ανατραπεί, ένα μέρος της δραστηριότητας των πανεπιστημίων εξυπηρετεί άμεσα την πολεμική έρευνα, η οικονομική και κοινωνική ανισότητα διευρύνεται, η κοινωνία κατατρώχεται από μια σωρεία σκανδάλων (υποκλοπές, παρακολουθήσεις, αναβολικά κ.λπ.), και τη στιγμή που η παραγωγικότητα της εργασίας αυξάνεται εντυπωσιακά, ταυτόχρονα αυξάνεται η ανεργία, επιμηκύνεται ο εργάσιμος βίος και τα ωράρια και η επιβίωση για την κοινωνική πλειοψηφία δοκιμάζεται.

Θα πρέπει ακόμα να τονίσουμε ότι, σε αντίθεση με ορισμένες ουτοπικού μάλλον χαρακτήρα θεωρίες περί «κοινωνίας της γνώσης και της πληροφορίας» και τις σχετικές αντιλήψεις που αποσυνδέουν τη γνώση από την εργασιακή διαδικασία για να την ταυτίσουν γενικά και αφηρημένα με το κεφάλαιο, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η γνώση αποκτά ουσιαστικό περιεχόμενο και αξία μόνο μέσω της υλικής εμποδωμένης εργασιακής διαδικασίας, αυξάνοντας την παραγωγικότητα της εργασίας και ενισχύοντας έτσι τους όρους αξιοποίησης του κεφαλαίου. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η επιστήμη και η γνώση που αναπτύσσεται στα πλαίσια του καπιταλι-

σμού δεν ανατρέπεται, αλλά μάλλον ενισχύει και αναπαράγει, την ταξική δομή των εργασιακών και παραγωγικών σχέσεων. Η ταξική θεώρηση που πηγάζει από τα παραπάνω μας επιτρέπει να κατανοήσουμε τον γενικά διττό χαρακτήρα (αναπαγωγικό και συνάμα ανατρεπτικό για το κυρίαρχο σύστημα), τόσο των παραγωγικών δυνάμεων που αναπτύσσονται στα πλαίσια του καπιταλισμού, όσο και του ίδιου του συστήματος Παιδείας & Έρευνας (Π&Ε).

2. Η σημερινή κοινωνικο-ιστορική συγκυρία και οι μεταρρυθμίσεις των πανεπιστημίων

Πριν προχωρήσουμε σε μια ειδικότερη ανάλυση, είναι ανάγκη να εντοπίσουμε την κοινωνικο-ιστορική συγκυρία μέσα στην οποία επιχειρούνται οι μεταρρυθμίσεις στο χώρο της Π&Ε κατά τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας και διεθνώς. Εδώ είναι αναγκαίο να σημειώσουμε ότι ο παγκόσμιος καπιταλισμός βρίσκεται από τις αρχές της δεκαετίας του '70 σε μια βαθιά (δομική) και παρατεταμένη κρίση υπερσυσσώρευσης και σε μια διαδικασία ριζικής ανασυγκρότησης προκειμένου να αποσοβηθεί αυτή η κρίση, να βελτιωθούν οι όροι αξιοποίησης του κεφαλαίου και να διασφαλιστεί η βιωσιμότητα των κυρίαρχων καπιταλιστικών σχέσεων. Είναι σ' αυτά ακριβώς τα πλαίσια που αναδύεται ο νεοφιλευθερισμός σε κυρίαρχο ρεύμα και οι δυνάμεις της αγοράς αποκτούν μια απόλυτη προτεραιότητα σε σχέση με την κοινωνική (ή κρατική) ρύθμιση.

Στα πλαίσια της στρατηγικής αυτής ανασυγκρότησης του κεφαλαίου, η νεοφιλεύθερη πολιτική που αφορά τους τομείς της Π&Ε περιλαμβάνει όχι μόνο την τάση ιδιωτικοποίησης, εμπορευματοποίησης της γνώσης και διεύρυνσης του πεδίου ανάπτυξης και συσώρευσης του κεφαλαίου, αλλά και μια γενικότερη θεσμική ανασυγκρότηση, ώστε να μειωθεί το κόστος κατάρτισης και αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης και να διασφαλιστεί η διαθεσιμότητα ενός πειθαρχημένου και κατάλληλα καταρτισμένου απασχολήσιμου εργατικού δυναμικού για αξιοποίηση από το κεφάλαιο.

Καθώς οι πολιτικές αυτές περιορίζουν και καθιστούν αβέβαια τα γενικότερα εργασιακά δικαιώματα, υποβαθμίζουν σοβαρά τις συνθήκες εργασίας και τα δικαιώματα των εργαζομένων στην Π&Ε, ενώ ταυτόχρονα διευρύνουν τις ταξικές και κοινωνικές ανισότητες, υποβαθμίζουν δραστικά το ίδιο το περιεχόμενο της παιδείας, προσανατολίζουν την επιστημονική και τεχνολογική έρευνα σε κοινωνικά άστοχες ή επιβλαβείς κατευθύνσεις, και περιορίζουν τις δυνατότητες κοινωνικού και δημοκρατικού ελέγχου στο χώρο της Π&Ε. Επιπλέον, ενώ εκείνο που θα ανέμενε κανείς από την ανάπτυξη της παιδείας, της έρευνας, και της νέας τεχνολογίας θα ήταν η επέκταση του ελεύθερου χρόνου, στην πραγματικότητα παρατηρούμε μια

εξαφάνιση σχεδόν του πραγματικά ελεύθερου χρόνου και μια αυξανόμενη εντατικοποίηση της εργασίας και των ρυθμών ζωής. Το πρόβλημα αυτό σαφέστατα επιτείνεται με τις επιχειρούμενες μεταρρυθμίσεις στο χώρο της Π&Ε (εργασιακή αβεβαιότητα, έμφαση στην ανταγωνιστικότητα, αξιολόγηση, ιδιωτικοποίηση των μέσων παραγωγής και της γνώσης, κ.λπ.). Η ανάπτυξη θεσμών (αγοραίας) αξιολόγησης και κοινωνικής λογοδοσίας, που σύμφωνα με τη σχετική μεταρρυθμιστική φιλολογία στοχεύει στο «νοικοκύρεμα» και στην εξοικονόμηση πόρων, στην πραγματικότητα, και με βάση την υπάρχουσα εμπειρία, οδηγεί τόσο στην ανάπτυξη εμφυλιο-πολεμικών καταστάσεων, όσο και σε μια σοβαρή σπατάλη πόρων και έναν ουσιαστικό περιορισμό της επιστημονικής και τεχνολογικής ανάπτυξης (Brennan & Shah 2000, Πάκος 2000, McMurtry 2002: 101, 139, 151, Hundt 2003, Tanguay 2003, Λιοδάκης 2001, 2004, Gillies 2006).

Ως αποτέλεσμα της σπάταλης αυτής και αναποτελεσματικής διάθεσης πλουτοπαραγωγικών πόρων, που επιτείνεται με τις επιχειρούμενες μεταρρυθμίσεις, έχουμε επίσης μια σοβαρή οικολογική υποβάθμιση. Τόσο άμεσα, με την αναποτελεσματική σπατάλη πόρων για την επίτευξη μιας συγκεκριμένης (και συνήθως ιδιοτελούς) έρευνας και τεχνολογικής ανάπτυξης (Evans 2001), όσο και έμμεσα, μέσω των επιβλαβών ή καταστροφικών επιπτώσεων για το περιβάλλον από τη χρήση και παραγωγική αξιοποίηση ορισμένων τεχνολογιών (Liodakis 2003). Εδώ αξίζει να επισημανθεί γενικότερα ότι, ακόμα και τεχνολογίες που φαίνεται να εξοικονομούν πλουτοπαραγωγικούς πόρους, μέσα στα πλαίσια των καπιταλιστικών σχέσεων οδηγούν τελικά σε μια κατασπατάληση πόρων και οικολογική υποβάθμιση (Foster 2000). Η τάση εμπορευματοποίησης που επιβάλλεται γενικότερα από τις νεοφιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις οδηγεί στην επιδείνωση του οικολογικού προβλήματος (βλ. Shiva 2002:137). Παράλληλα, η επιβαρυντική ή καταστροφική επίδραση της τεχνολογίας πάνω στο οικοσύστημα επιτείνεται από την αυξανόμενη κυριαρχία του κεφαλαίου στο χώρο της Π&Ε και από την αντίστοιχη συρρίκνωση του σχετικού δημοκρατικού ελέγχου (Middendorf et al. 1998, McMurtry 2002: 84).

Η φιλολογία, επομένως, περί αξιολόγησης και κοινωνικής λογοδοσίας είναι μάλλον παραπλανητική, επειδή τέτοιου είδους θεσμικοί μηχανισμοί αποτελούν στην πραγματικότητα το όχημα προς μια ακόμα μεγαλύτερη αγοραία υποταγή της Π&Ε, και επειδή η κυριαρχία αυτή των δυνάμεων της αγοράς συνεπάγεται έναν ακόμα μεγαλύτερο περιορισμό της δημοκρατίας και του σχετικού κοινωνικού ελέγχου. Γίνεται λοιπόν προφανές και επιτακτική η ανάγκη ανατροπής του κυρίαρχου προτύπου ανάπτυξης και αντιστροφής των εξελίξεων στο χώρο της Π&Ε ειδικότερα. Πριν προχωρήσουμε όμως στη διερεύνηση μιας τέτοιας προοπτικής, είναι ανάγκη να εξετάσουμε ειδικότερα την επιδιωκόμενη σύνδεση των πανεπιστημίων με την παραγωγή.

3. Μια κριτική αποτίμηση της σύνδεσης των πανεπιστημίων με την παραγωγή

Αν και το μεγαλύτερο βέβαιο μέρος της ευθύνης για την προώθηση των σημερινών αντιδραστικών μεταρρυθμίσεων στην Π&Ε ανήκει στις κυρίαρχες αστικές κοινωνικο-πολιτικές δυνάμεις, η παραδοσιακή Αριστερά έχει σημαντική ευθύνη για την ιδεολογική κάλυψη και ενίσχυση της αναγκαιότητας μιας στενότερης σύνδεσης της παιδείας με την παραγωγή. Η αντίληψη αυτή δεν υποκρύπτει μόνο ένα ιδιότυπο θετικισμό και ένα παραγωγισμό, που αποδέχεται σιωπηρά την ουδετερότητα της επιστήμης, της τεχνολογίας και των παραγωγικών δυνάμεων γενικά, για να προσδώσει ένα απόλυτα καθοριστικό και προοδευτικό ρόλο στις τελευταίες, αλλά ο τονισμός της ανάγκης αυτής σύνδεσης της παιδείας με την παραγωγή, γενικώς και αορίστως, υποκρύπτει πιθανότατα και μια ηττοπαθή αποδοχή μιας συνεχιζόμενης (ακατανίκητης) κυριαρχίας της καπιταλιστικής παραγωγής, και μια λαϊκίζουσα επιδίωξη σύνδεσης και αντιστοίχισης της παιδείας με την παραγωγή, ούτως ώστε να διασφαλίζονται στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό (για τα καπιταλιστικά δεδομένα) τα εργασιακά δικαιώματα. Θα πρέπει όμως να επισημάνουμε ότι η παραγωγή σήμερα δεν είναι η οποιαδήποτε παραγωγή, αλλά καπιταλιστική παραγωγή συγκεκριμένα, και στη σημερινή μάλιστα εποχή του ολοκληρωτικού καπιταλισμού είναι μια καπιταλιστική παραγωγή που τείνει σε μια ολοκληρωτική κυριαρχία και σε μια εξαντλητική και επικίνδυνα καταστροφική απομύζηση των δυο βασικών πηγών πλούτου, του ανθρώπου και της φύσης. Είναι αδιανόητο, επομένως, να υποστηρίζουμε την ανάγκη η Π&Ε να συνδεθεί, να τροφοδοτήσει και να ενισχύσει αυτή την παραγωγή (βλ. και Λιοδάκης 1997).

Οι σημερινές μεταρρυθμίσεις, σε αντίθεση με τα ιδεολογήματα που προβάλλουν την ανάγκη ακόμα μεγαλύτερης σύνδεσης της εκπαίδευσης με την αγορά για να λυθεί το πρόβλημα της ανεργίας, περιορίζουν συνήθως τα εργασιακά δικαιώματα και αυξάνουν την εργασιακή αβεβαιότητα, τόσο γενικότερα όσο και ειδικότερα στο χώρο της Π&Ε. Γενικά, τείνουν σε μια σχετική ή ακόμα και απόλυτη υποβάθμιση της κοινωνικής ευημερίας της μεγάλης κοινωνικής πλειοψηφίας. Σε συνάρτηση με τα παραπάνω, ο κατανομητικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης και η ιδιωτικοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας τείνουν σε μια αναπαραγωγή και ενίσχυση των ταξικών σχέσεων και σε μια ένταση των κοινωνικών ανισοτήτων. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές, επομένως, εξυπηρετούν αποκάλυπτα τις ανάγκες και τα συμφέροντα του κεφαλαίου, χωρίς να λύνουν το ζήτημα της απασχόλησης, το οποίο μπορεί και πρέπει να αντιμετωπιστεί με θεσμικό τρόπο και όχι μέσω του μηχανισμού της αγοράς και μιας στενότερης σύνδεσης της παιδείας με την παραγωγή.

Ειδικότερα σε ό,τι αφορά τα πανεπιστήμια, οι προωθούμενες μεταρρυθμίσεις αυξάνουν ακόμα παραπέρα την ολέθρια διασύνδεση και διαπλοκή τους με το κε-

φάλαιο (εταιρίες), η οποία συνεπάγεται την υποβάθμιση της παιδείας και της βασικής έρευνας, την ιδιοποίηση τεράστιων κοινωνικών πόρων από το κεφάλαιο, την μετατροπή της επιστημονικής γνώσης σε εμπόρευμα και πνευματική ιδιοκτησία ιδιωτικών εταιριών ή των ίδιων των πανεπιστημίων, την ταξική διαφοροποίηση και ανάπτυξη εκμεταλλευτικών σχέσεων στα πανεπιστήμια που τείνουν πλέον να λειτουργούν ως επιχειρήσεις, και τον αποπροσανατολισμό της έρευνας από τους πραγματικούς κοινωνικούς της στόχους (Ovetz 1996, Λιοδάκης 1997, Evans 2001, Σωτήρης 2001, Μαυρουδέας 2005, Liodakis 2008).

Σε αντίθεση επίσης με τη μυθολογική σύνδεση της οικονομικής αποτελεσματικότητας με τον ανταγωνισμό της αγοράς και την καπιταλιστική ιδιοκτησία, θα πρέπει να επισημανθεί ότι το κυρίαρχο πρότυπο ανάπτυξης της έρευνας και της τεχνολογικής καινοτομίας και οι μεταρρυθμίσεις που προωθούνται με την εκτατική κατοχύρωση πνευματικών δικαιωμάτων και με άλλες μορφές, οδηγούν σε μια αναποτελεσματική μάλλον κατανομή και χρήση των διαθέσιμων πλουτοπαραγωγικών πόρων και σε μια σοβαρή ανάσχεση της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων της κοινωνίας (Liodakis 2006, 2008).

4. Ο ρόλος των πανεπιστημίων στα πλαίσια του αναγκαίου κοινωνικού μετασχηματισμού

Οι πολιτικές πρακτικές προώθησης των νεοφιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων στην Π&Ε της χώρας μας καταδεικνύουν μια αντιεπιστημονική και σκοταδιστική υποτίμηση του ανθρώπου, του ρόλου της γνώσης και της συνειδητής και προσχεδιασμένης ανάπτυξης της παραγωγής. Ο άνθρωπος, όπως είναι γνωστό, διαφέρει από τα άλλα ζώα κατά το ότι συλλαμβάνει εκ των προτέρων και σχεδιασμένα διαμορφώνει την εργασία και την παρέμβασή του στο περιβάλλον. Όταν όμως 9 ή 10 βουλευτές ψηφίζουν διατάξεις με τεράστιες επιπτώσεις στα πανεπιστήμια, και όταν προωθούνται και θεσμοθετούνται δραστικές αλλαγές στα πανεπιστήμια, ερήμην των πανεπιστημιακών ή με εκφρασμένη την αντίθετη γνώμη της μεγάλης πλειοψηφίας των πανεπιστημιακών, γίνεται προφανές ότι υποτιμάται επικίνδυνα ο άνθρωπος, η νοημοσύνη του και η πλέον αναπτυγμένη επιστημονική γνώση και κοινωνική συνείδηση, με ουσιαστικό στόχο και αποτέλεσμα την μετατροπή των πανεπιστημίων σε απλούς υπηρέτες του κεφαλαίου, θεωρώντας την ανθρώπινη εργασία και τη γνώση απλώς ως ένα παραγωγικό συντελεστή.

Υπάρχει ανάγκη, επομένως, αντιστροφής των εξελίξεων στο χώρο της Π&Ε και ανατροπής της κυρίαρχης σήμερα τάσης ιδιωτικοποίησης και εμπορευματοποίησης της γνώσης. Παράλληλα, υπάρχει ανάγκη μιας γενικότερης ανασυγκρότησης της κοινωνίας και διεύρυνσης του δημόσιου χαρακτήρα των πανεπιστημίων.

Αναγνωρίζοντας ότι τα πανεπιστήμια παράγουν επίσης αρχές, αξίες, πολιτισμό, νέες οργανωτικές μορφές, και όχι απλώς εμπορικά αξιοποιήσιμες γνώσεις, θα πρέπει να τους αποδοθεί ένας ρόλος πλοηγού για την ανάπτυξη της κοινωνίας και τη διαμόρφωση μιας άλλου τύπου σύνδεσης με την κοινωνική παραγωγή, με στόχο την ικανοποίηση των σημερινών και μελλοντικών πραγματικών αναγκών της κοινωνίας. Με αυτή την έννοια, η διεύρυνση του δημόσιου χαρακτήρα των πανεπιστημίων δεν αποτελεί μόνο ένα κοινωνικά επιθυμητό στόχο, αλλά και ένα σημαντικό μέσο για τη διασφάλιση μιας λελογισμένης μετάβασης προς μια δικαιότερη και οικολογικά συμβατή κοινωνία.

Αν και ασφαλώς υπάρχουν ορισμένα περιθώρια για μια ρεφορμιστική διεύρυνση του δημόσιου χαρακτήρα της Π&Ε μέσα στα όρια του καπιταλισμού, τα οποία δεν θα πρέπει να παραβλέπουμε, τέτοιες (προοδευτικές) μεταρρυθμίσεις ή κατακτήσεις είναι εύκολα ανατρέψιμες και μπορούν κάλλιστα να ενσωματωθούν στο υπάρχον κοινωνικό σύστημα. Επειδή, στην πραγματικότητα, ένα ουσιαστικά δημόσιο πανεπιστήμιο ή ένα σύστημα Π&Ε γενικότερα δεν μπορεί να είναι συμβατό με την αγορά και τις καπιταλιστικές σχέσεις εκμετάλλευσης (βλ. Χρύσης 2003, Λιοδάκης 2004), απαιτούνται ριζικοί κοινωνικοί μετασχηματισμοί και ο στρατηγικός (οραματικός) αυτός στόχος των ριζικών κοινωνικών αλλαγών θα πρέπει να είναι άμεσα παρόν στη διαμόρφωση των σχετικών κοινωνικών αγώνων.

Εκείνο που επιβάλλεται άμεσα είναι η θεσμική διασφάλιση της «δημόσιας και δωρεάν» εκπαίδευσης και η ανατροπή της προσπάθειας αναθεώρησης του αρ. 16 του Συντάγματος και της προοπτικής ίδρυσης ιδιωτικών πανεπιστημίων. Και επειδή μια πραγματικά δημόσια Π&Ε είναι ασύμβατη με τις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής, επιβάλλεται: α) η σταδιακή διεύρυνση του τομέα παραγωγής δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών, β) η μελέτη και πειραματική ανάπτυξη νέων μορφών συλλογικής ιδιοκτησίας και εναλλακτικών μορφών παραγωγικής οργάνωσης, ξεκινώντας ήδη από τα σημερινά καπιταλιστικά πλαίσια (το ανοικτό λογισμικό αποτελεί ένα μόνο παράδειγμα), γ) η κατάργηση των θεσμών και των δυνατοτήτων ιδιωτικής (μονοπωλιακής) κατοχύρωσης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, δ) η ανάπτυξη και προώθηση νέων μορφών συνεταιριστικής οργάνωσης και ε) η σταδιακή θεσμική διασφάλιση του εργασιακού δικαιώματος για όλους τους δυνάμενους να εργαστούν. Με ένα τέτοιο κοινωνικό μετασχηματισμό της παραγωγής, θα καταστεί δυνατή η ουσιαστική κατάργηση του επιχειρηματικού πανεπιστημίου, του αναδυόμενου σήμερα ολοκληρωτικού καπιταλισμού (βλ. Λιοδάκης 2007), και η απο-σύζευξη του συστήματος Π&Ε από την αγορά, την καπιταλιστική παραγωγή, και τα ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια. Έτσι μόνο το σύστημα Π&Ε θα μπορέσει να ανασυγκροτηθεί για να υπηρετήσει τις πραγματικές κοινωνικές ανάγκες.

Στη βάση των παραπάνω κοινωνικών μετασχηματισμών είναι αναγκαία επίσης η ανάπτυξη θεσμών και διαδικασιών κοινωνικού συντονισμού και σχεδιασμού, που

θα διαμορφώνουν τους όρους μιας νέας κοινωνικά ορθολογικής σύζευξης του συστήματος Π&Ε με την κοινωνική παραγωγή. Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια θα καθορίζεται η στοχοθεσία της Π&Ε και θα προσδιορίζονται οι υλικοί όροι επίτευξης των στόχων, ενώ παράλληλα θα διασφαλίζεται η αναγκαία δημοκρατική συμμετοχή και ο κοινωνικός έλεγχος. Η συμμετοχή αυτή, ο κοινωνικός έλεγχος και η ουσιαστικά δημοκρατική λογοδοσία, σε αντίθεση με την τρέχουσα αγοραία φιλολογία περί κοινωνικής λογοδοσίας, είναι οι αναγκαίοι όροι για την πραγματική διασφάλιση της οικονομικής αποτελεσματικότητας. Σε αντίθεση με την ψευτο-προοδευτικότητα όσων επικαλούνται την ιδεολογία του εκσυγχρονισμού για να προωθήσουν σήμερα τις αντιδραστικές μεταρρυθμίσεις στην Π&Ε, η πορεία κοινωνικού μετασχηματισμού που σκιαγραφήθηκε παραπάνω θα είναι αληθινά προοδευτική, στο βαθμό που θα βελτιώνει τις συνθήκες ζωής και θα εξυπηρετεί τα συμφέροντα της μεγάλης κοινωνικής πλειοψηφίας των εργαζομένων.

Στο πλαίσιο μιας τέτοιας διαδικασίας κοινωνικού μετασχηματισμού, η σχέση παιδείας-εργασίας δεν πρέπει να τίθεται τόσο από τη σκοπιά διαμόρφωσης αντίστοιχων εργασιακών δικαιωμάτων (ζήτημα που πρέπει να λυθεί αυτόνομα και θεσμικά), όσο από τη σκοπιά μιας υπέρβασης του καταναλωτικού ρόλου της παιδείας, αλλά και από τη σκοπιά μιας ουσιαστικής και πλήρους αξιοποίησης των αποτελεσμάτων της Π&Ε και ενός συγκεκριμένου τρόπου χρήσης της γνώσης και της επιστήμης, μέσω της εργασιακής διαδικασίας, με στόχο την ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών. Αλλά ας σημειωθεί, επίσης, ότι σε μια πορεία διαλεκτικής υπέρβασης του καπιταλισμού, δεν αναπτύσσεται μόνο μια πρακτικά χρήσιμη παιδεία και γνώση που μπορεί να υπηρετεί μια κοινωνικά διαφοροποιημένη και σκόπιμα προσανατολισμένη παραγωγή. Στο βαθμό που η εργασία διασφαλίζεται ως κοινωνικό δικαίωμα θεσμικά (χωρίς να καθορίζεται αποφασιστικά από την ειδικότερη εκπαίδευση ή την τεχνολογία), θα ενισχύεται επίσης η γενική και ουσιαστική παιδεία ως αυταξία, η παιδεία δηλαδή εκείνη που προσδίδει στον άνθρωπο μια σφαιρική γνώση και ικανότητα ανταπόκρισης σε πολλαπλά καθήκοντα και συμβάλλει στην ανάπτυξη μιας πλούσιας ατομικότητας (κατά Μαρξ), καθιστώντάς τον ικανό, σε αλληλο-συσχέτιση με τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας, να προσδιορίζει τις κοινωνικές εξελίξεις και το μέλλον του.

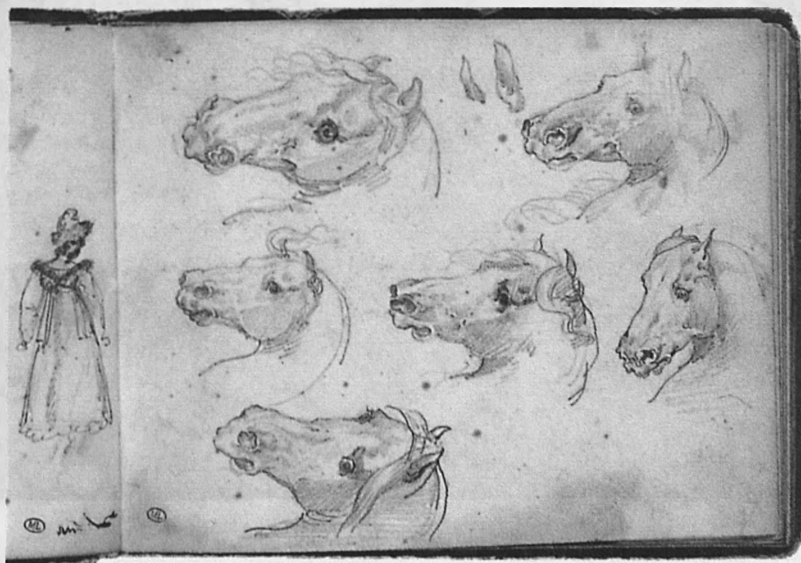
Όπως επισημάνθηκε ήδη, η αποτελεσματική αντιμετώπιση της νεοφιλελεύθερης λαίλαπας των αντιδραστικών μεταρρυθμίσεων του κεφαλαίου στο χώρο της Π&Ε δεν μπορεί να διασφαλιστεί με την αντίσταση και μόνο, ή την υπεράσπιση της υπάρχουσας κατάστασης στην Π&Ε. Απαιτείται η διαμόρφωση μιας ριζικά διαφορετικής κοινωνικοπολιτικής πρότασης για την Π&Ε και μιας άλλης κοινωνικής προοπτικής, που θα προσανατολίζουν τις κινηματικές διαδικασίες, θα ενισχύουν τη σχετική ταξική πάλη και τον κοινωνικό αγώνα και θα δημιουργούν τις προϋποθέσεις μιας ορατής κοινωνικής διεξόδου. Μια τέτοια πρόταση και προοπτική δεν θα βάλ-

ζει μόνο τέρμα στην εργασιακή και κοινωνική ανασφάλεια, στην εκμετάλλευση και στη φυσική και θεσμική βία του συστήματος (που προκύπτει από τη θεσμοθέτηση και επιβολή αντιδραστικών μεταρρυθμίσεων από κοινωνικές μειοψηφίες), αλλά θα δημιουργεί και τις θετικές προϋποθέσεις για τη λύση της οξυμένης αντίθεσης ανάμεσα στις αναπτυσσόμενες παραγωγικές δυνάμεις και τις υπάρχουσες καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής, την άρση της αλλοτρίωσης του ανθρώπου και της φύσης, την ανάκτηση και κοινωνική αναβάθμιση ενός ουσιαστικού ανθρωπισμού, και την επανα-συμφιλίωση του ανθρώπου με τη φύση σε ένα ανώτερο επίπεδο.

Βιβλιογραφία

- Bowles S. and H. Gintis (1976), *Schooling in Capitalist America: Educational reform and the contradictions of economic life*, New York: Basic Books.
- Brennan J. and T. Shah (2000), "Quality assessment and institutional change: Experiences from 14 countries", *Higher Education*, 40: 331-349.
- Carchedi G. (2005), "On the Production of Knowledge", in P. Zarembka (ed.), "The Capitalist State and Its Economy; Democracy in Socialism", Series *Research in Political Economy*, Vol. 22, 261-298.
- Evans G. (2001), "The Integrity of UK Academic Research under commercial Threat", *Science as Culture*, 10(1): 97-111.
- Foster J. B. (2000), "Capitalism's Environmental Crisis – Is Technology the Answer?", *Monthly Review*, 52(7): 1-13.
- Gillies D. (2006), "Why Research Assessment Exercises Are a Bad Thing", *Post-autistic economics review*, No 37.
- Hundt S. (2003), "Αξιολόγηση; Προσοχή! Σκέψεις πάνω στην αξιολογική διερεύνηση διδακτικών εκδηλώσεων", *ΟΥΤΟΠΙΑ*, No 57.
- Levidow L. (2001), "Marketizing Higher Education: Neoliberal Strategies and Counterstrategies", *Education and Social Justice*, 3(2): 12-23.
- Liodakis G. (1997), "Technological Change in Agriculture: A Marxist Critique", *Sociologia Ruralis*, 37(1): 61-78.
- (2003), "The Role of Biotechnology in the Agro-food System and the Socialist Horizon" *Historical Materialism*, 11(1): 37-74.
- (2006) "The Global Restructuring of Capitalism, New Technologies and Intellectual Property", in B. Laperche, J. K. Galbraith and D. Uzunidis (eds), *Innovation, Evolution and Economic Change*, Cheltenham UK: Edward Elgar.
- (2008) "Finance and Intellectual Property Rights as the two Pillars of Capitalism Changes", in B. Laperche and D. Uzunidis (eds) *Powerful Finance and Innovation Trends in a High-Risk Economy*, London: Palgrave.
- Λιοδάκης Γ. (1997), «Σύνδεση των Πανεπιστημίων με την παραγωγή: Ανθρώπινες ανάγκες και εργασιακά δικαιώματα», *ΟΥΤΟΠΙΑ*, No 26.
- (2001), «Αξιολογώντας την αξιολόγηση των πανεπιστημίων», *ΟΥΤΟΠΙΑ*, No 44.
- (2004), «Επίμαχα Ζητήματα Παιδείας και Έρευνας, και οι προσανατολισμοί των νέων κοινωνικών αγώνων», *ΟΥΤΟΠΙΑ*, No 61.
- (2007), «Το Νέο Στάδιο Καπιταλιστικής Ανάπτυξης και οι Προοπτικές Παγκοσμιοποίησης», *ΟΥΤΟΠΙΑ*, No 73.

- Marx K. (1973), *Grundrisse*, London: Penguin Books.
- (1967), *Capital*, New York: International Publishers.
- Μαυρουδέας Σ. (2005), *Οι τρεις εποχές του πανεπιστημίου. Το πανεπιστήμιο στον καπιταλισμό*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- MacKenzie D. and J. Wajcman (1985), *The Social Shaping of Technology*, Philadelphia: Open University Press.
- McMurtry J. (2002), *Value Wars: The Global Market Versus the Life Economy*, London: Pluto Press.
- Μηλιός Γ. (1993), *Εκπαίδευση και Εξουσία*, Αθήνα: Κριτική.
- Middendorf G. et al. (1998), "New Agricultural Biotechnologies: The Struggle for Democratic Choice", *Monthly Review*, 50(3): 85-96.
- Noble D. (1995), *Progress Without People: New Technology, Unemployment, and the Message of Resistance*, Toronto: Between the lines.
- (1998) "Digital Diploma Mills: the Automation of Higher Education", *Science as Culture*, 7(3): 355-368.
- Ovetz R. (1996), "Turning Resistance into Rebellion: Student Movements and the Entrepreneurialization of the Universities", *Capital & Class*, No 58.
- Πάκος Θ. (2000), «Αξιολόγηση Πανεπιστημιακού Έργου: Θεωρητικά και Μεθοδολογικά Ζητήματα», *ΟΥΤΟΠΙΑ*, No 41 & 42.
- Perelman M. (1998), *Class Warfare in the Information Age*, London: Macmillan.
- Shiva V. (2002), *Water Wars: Privatization, Pollution and Profit*, Cambridge, MA: South End Press.
- Σωτήρης Π. (2001), «Πανεπιστήμιο και καπιταλιστική αναδιάρθρωση», *ΘΕΣΣΕΙΣ*, No. 76, σσ. 13-72.
- Tanguay D. M. (2003), "Inefficient Efficiency: A Critique of Merit Pay", in Johnson B. et al. (eds), *Steal This University: The Rise of the Corporate University and the Academic Labor Movement*, New York and London: Routledge.
- Χρύσης Α. (2003), «Πανεπιστήμιο και Κοινωνία: Σκέψεις για την παιδεία με αφορμή τις κινητοποιήσεις των διδασκόντων στα ελληνικά πανεπιστήμια», *ΟΥΤΟΠΙΑ*, No 57.

Τ. Ζερικό,
Μελέτη
κεφαλής
αλόγων.

(1987) *Capital New York* (London: Penguin Books).
 Μαρκοβίτης, Γ. (2005) *Τα άρρωστα κοινότητες: Η κοινωνία και η υγεία*.
 Μάκκινσι, Ρ. and J. Wainman (1997) *The Social Structure of Technology*. Philadelphia: Open University Press.
 Μάκκινσι, Τ. (2002) *Value Wars: The Global Market Versus the Environment*. London: Routledge.
 Μάκκινσι, Τ. (1993) *Environment and Economic Policy*. London: Routledge.
 Μιττσένμποντ, Σ. et al. (1998) *New Agricultural Biotechnologies: The Strategic for Domestic Choice*. Monthly Review, 50(1), 8-20.
 Νόβλε, Ν. (1995) *Progress Without Power: New Technology, Unemployment and the Message of Resistance*. Toronto: Between the Lines.
 — (1998) *Digital Dilemma: The Struggle for the Soul of the Internet*. Toronto: Between the Lines.

Τ. Ζερικό, Λιοντάρι επιτίθεται σε άλογο.